

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ศึกษาจากแนวคิดและชีวิตของ ดิช นัท ฮันห์

Socially Engaged Buddhism : from Principles and Life of

Thich Nhat Hanh

หิมพรรณ รักแตงาม

Himapan Ruktaengam

บทคัดย่อ

บทความ “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ศึกษาจากแนวคิดและชีวิตของ ดิช นัท ฮันห์” สะท้อนให้เห็นว่าประสบการณ์ชีวิตและบริบททางสังคมที่ ดิช นัท ฮันห์ เผชิญล้วนมีผลต่อแนวคิด “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ของท่านเป็นอันมาก เป็นต้นว่า การถือกำเนิดภายใต้สถานการณ์ สงครามเวียดนาม การลี้ภัย ฐานคิดที่สำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมคือการไม่อาจแบ่งแยกได้ระหว่างปัจเจก (individual) กับสังคมส่วนรวม (Society as Collective) ดังนี้แล้ว ในช่วงการลี้ภัยอันยาวนานของ ดิช นัท ฮันห์ นับได้ว่าเป็นโอกาสในการปมปะพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมอย่างสำคัญในสองระดับคือในระดับปัจเจก และในระดับการปรากฏเป็นรูปธรรมต่อสาธารณะ เพื่อปลูกจิตสำนึกของปัจเจกต่อส่วนรวม โดยในระดับที่สองนี้มีการนำเสนอในสามรูปแบบ ประกอบด้วย ๑) การนำเสนอแนวทางของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมต่อองค์กรระหว่างประเทศ ตลอดจนนำเสนอแนวทางผ่านสื่อ ๒) การรวมกลุ่มของผู้ปฏิบัติหรือผู้เห็นด้วยกับการปฏิบัติตามแนวทางนี้เพื่อแสดงเจตนารมณ์บางอย่าง เช่น การเดินเพื่อสันติภาพ (Peace Walk) และ ๓) การสอนการเจริญสติแก่ผู้มีอำนาจในการบริหารบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม เส้นทางพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางของ ดิช นัท ฮันห์ ยังคงเผชิญหน้ากับความท้าทายแม้ในปัจจุบัน เช่น เหตุการณ์การบุกกุวัดปรัชญา อันเป็นสาขาหนึ่งของหมู่บ้านพลัมที่ประเทศเวียดนาม ภิกษุภิกษุณีได้รับบาดเจ็บ และวัดต้องเป็นต้วลง เป็นต้น

Abstract

The article “Socially Engaged Buddhism : from Principles and Life of Thich Nhat Hanh” reflects that life experiences and social context, such as being born under French colonization, the Vietnam War, his exile, tremendously influenced the principles of Thich Nhat Hanh’s Socially Engaged Buddhism (SEM). The crucial foundation of SEM the undividedness between individuality and society as collective. Therefore, Thich Nhat Hanh’s long-time exile may be considered as an opportunity to nurture SEM in 2 different levels, the level of individuality and the level of actions appeared to public which could awaken individual’s consciousness to public. There are 3 ways for actions taken in the second level; 1) to present SEM to international organizations and through publications, 2) the gathering together of SEM practitioners or those who agreed upon the principles of SEM, such as peace walks and 3) the mindfulness teachings to those who are powerful in administration. However, the practices of SEM are, irrefutably, facing challenges even now. The situation when one of Plum Village temple in Vietnam, Bat Nha Temple, was trespassed, monks and nuns were injured, and the temple was forced close, was the sample of difficulties SEM has faced recently.

แนวคิด “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” (Socially Engaged Buddhism) อาจจะมีได้ เป็นเรื่องใหม่ นัก แม้การโต้แย้งในเชิงวิชาการยังไม่เป็นที่สุด มีความเห็นที่แตกต่างกัน สองแนวทาง ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นแนวคิดใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อ มีการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ แนวคิดนี้เห็นว่าพระพุทธศาสนาดั้งเดิมมิได้มี เป้าหมาย “เพื่อสังคม” หากเพื่อการหลุดพ้น ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า พระพุทธศาสนาก็คือพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ไม่อาจแยกออกจากโลกหรือสังคมได้ ผู้ มีแนวคิดไปในทางแรกส่วนใหญ่แล้วเป็นนักวิชาการตะวันตก ในขณะที่ผู้ที่เห็นว่า พระพุทธศาสนามีแนวคิดเพื่อสังคมอยู่แล้วนั้นส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพระภิกษุนักวิชาการ

เช่น ท่านทะไลลามะ ท่านวัลโปละ ราหุล พระภิกษุชาวศรีลังกา รวมทั้งดิซ นัท ฮันท์ พระภิกษุณิกายเซนชาวเวียดนาม ดิซ นัท ฮันท์ เป็นบุคคลแรกที่ใช้คำ “Socially Engaged Buddhism” ท่านเชื่อว่า พระพุทธศาสนา ก็คือพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ดังคำกล่าวของท่านว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมก็คือพระพุทธศาสนา หากคุณปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาต่อครอบครัว ต่อสังคม นั่นแหละคือพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม”¹ มีปรากฏอยู่ในหลายแหล่งแห่งที่ถึงนิยามของ “Socially Engaged Buddhism” หรือ “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” อย่างไรก็ดี ในบทความนี้ ผู้เขียนอยากจะเสนอแนวคิดและชีวิตของ ดิซ นัท ฮันท์ ในประเด็นสำคัญที่สะท้อนแนวคิด “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ซึ่งรวมถึงไปบริบททางสังคมด้วย การตกผลึกแนวคิด “Socially Engaged Buddhism” ของ ดิซ นัท ฮันท์ มิได้มาจากการคิดขึ้นเองลอยๆ หากผ่านการใช้ชีวิตและการเผชิญประสบการณ์ที่ขัดเกลาและบ่มเพาะอยู่พอสมควร ซึ่งน่าจะมีส่วนทำให้เราได้เข้าใจ “Socially Engaged Buddhism” ในทัศนะของ ดิซ นัท ฮันท์ ได้ลึกซึ้งขึ้น

ดิซ นัท ฮันท์ : การถือกำเนิดภายใต้อาณาจักรม

ตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนาน แมื่อก่อนยุครัฐ-ชาติ ดินแดนแถบนี้และผู้คนในบริเวณนี้ต่างคุ้นชินต่อการถูกบุกรุก ในสมัยราชวงศ์ลี่ (Ly Dynasty) และราชวงศ์ตรัน (Tran Dynasty) ผู้รุกรานบ่อยครั้งคือกุบไล ข่าน แห่งมองโกล (Mongol) เวียดนามได้ปรับกลยุทธ์ภายในด้านคุณลักษณะของชาติ ความเชื่อมั่น และเป้าหมายทางจริยธรรม นำสนใจว่าประวัติศาสตร์การสร้างแผ่นดินของเวียดนามนั้นเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มาก พระเจ้าแผ่นดินสองพระองค์แห่งราชวงศ์ตรันที่ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงขับไล่มองโกลออกไปได้ เมื่อทรงมอบพระราชบัลลังก์ให้พระโอรสแล้วออกผนวชมีถึง ๒ พระองค์ คือพระเจ้าตรันไทตอง (King Tran Thai Tong, ปกครองในช่วง ค.ศ. 1225-1258) และพระเจ้าตรันหนันตอง (King Tran Nhan Tong, 1258-1308) พระเจ้าตรันไทตองนั้น เมื่อพระชนษา ๒๐ เสด็จไปเขาเยนตู (Yen-Tu) ด้วยพระดำริจะสละราชบัลลังก์

¹ Henry, Phil, **The Sociological Implications for Contemporary Buddhism in the United Kingdom : Socially Engaged Buddhism, a Case Study** “Journal of Buddhist Ethics” Volume 13, 2006.

เพื่อปฏิบัติเช่น แต่ถูกขอร้องด้วยเสนอำมาตย์ และเมื่อพระอาจารย์เซนเตือนสติว่า “พระพุทธเจ้ามิได้อยู่นบนภูเขา หากทรงอยู่ในใจ หากพระองค์รู้จักจิตใจของตนเอง พระองค์ย่อมพบพระพุทธเจ้าทุกหนแห่ง” จึงทรงตัดสินใจเสด็จกลับเพื่อไปปกครองประชาชนดังเดิม² การแนะนำและคำกล่าวของพระอาจารย์เซนแสดงถึง “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” อย่างชัดเจน ไม่จำเป็นเลยที่จะต้องออกบวช การทำหน้าที่ แม้เป็นพระราชapakครองแผ่นดิน ก็สามารถพบพระพุทธเจ้าได้ “หากพระองค์รู้จักจิตใจของตนเอง” ดิข นัท ฮันท์ขยายความเพิ่มเติมว่า “...พระพุทธเจ้ามิได้อยู่นบนภูเขา หากทรงอยู่ในทุกคน สันติภาพและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนมิได้เมื่อชาวพุทธทุก ๆ คน รับผิดชอบต่อชุมชนอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละเลยชีวิตด้านใน...”³ ในทัศนะของ ดิข นัท ฮันท์ บุคคลควรมีความรับผิดชอบต่อสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละเลยการพัฒนาความรู้แจ้งในตน เป็นแนวคิดอันสำคัญของนิกายตรุกัลมัมเซน (Truc-Lam Zen School) นิกายย่อยที่สำคัญของพระพุทธศาสนานิกายเซนในเวียดนาม ซึ่งก่อตั้งโดยพระเจ้าตรันนันทอง ความเชื่อมโยงระหว่างชาติกับพระพุทธศาสนาในเวียดนามนั้น ค่อนข้างเป็นเนื้อเดียวกัน พระเจ้าแผ่นดินทรงผนวช และทรงสามารถในทางธรรมถึงขั้นก่อตั้งนิกายย่อยหนึ่งในพระพุทธศาสนานิกายเซนในเวียดนาม โดยนิกายนี้เน้นถึงความรับผิดชอบต่อสังคมไปพร้อม ๆ กับการพัฒนามิติด้านในของตน ประวัติศาสตร์ของเวียดนามในตอนนี้น่าจะมีอิทธิพลต่อความคิดของ ดิข นัท ฮันท์ ไม่น้อยเลยทีเดียว⁴

² Thien-An, Thich, **Buddhism in Vietnam**, p.120.

³ Ibid., p.249. อ้างถึง Nhat Hanh, Thich, **Vietnam : Lotus in a sea of Fire**, p. 10.

⁴ ดิข นัท ฮันท์ เขียนนิยายอิงประวัติศาสตร์ “อาศรมกลางเมฆ” (Hermitage Among the Cloud) กล่าวถึง “พระอริยาจารย์แห่งป่าไผ่ (อดีตพระเจ้าตรันนันทอง) ผู้ซึ่งเมื่อออกผนวชดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย “ทรงดำเนินชีวิตสันโดษ ครองผ้าหยาบ นอนใต้หลังคาใบไม้” ทว่าทรงทำงานเพื่อสังคม “แม้เป็นภิกษุ ก็ยังทรงงานรังสรรค์ความยุติธรรมและคุณธรรมในวัฒนธรรมของประชาชน พระองค์เสด็จเยือนดินแดนจามด้วยความหวังที่จะสถาปนารากฐานแห่งมิตรภาพและสันติภาพยิ่งใหญ่ของทั้งสองประเทศ” ย่อหน้าสุดท้ายในคำนำ ดิข นัท ฮันท์เขียนว่า “ในฐานะที่เป็นพระภิกษุเช่นกัน ข้าพเจ้าได้พยายามเล่าเรื่องนี้จากหัวใจและจิตใจของพระอริยาจารย์แห่งป่าไผ่ พระภิกษุผู้มีอัจฉริยภาพ” (ดิข นัท ฮันท์ เขียน, ไกรวรรณ สีดาฟอง แปล, **อาศรมกลางเมฆ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๔), หน้า ๗-๘).

ดิซ นัท ฮันท์ ถือกำเนิดในปี พ.ศ.2469 ที่ตอนกลางของประเทศเวียดนาม ขณะนั้นฝรั่งเศสได้ปกครองเวียดนามแล้วถึง ๔๓ ปี การตกอยู่ภายใต้อาณานิคมสร้างแรงบีบคั้นไม่เฉพาะเรื่องชาตินิยม แต่เป็นช่วงเวลาพระพุทธศาสนาถูกบีบคั้นมากจากประเทศเจ้าอาณานิคม ศาสนาคริสต์นิกายโรมันแคทอลิกที่ฝรั่งเศสพยายาม “นำเข้า” ทั่ว ได้รับ การสยบยอมจากชาวเวียดนาม มีบรรยากาศแห่งการต้องการเป็นอิสระภาพ ต้องการปฏิวัติให้หลุดออกจากการถูกรอบงำโดยประเทศฝรั่งเศส ชาวเวียดนามถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของประเทศเวียดนาม จึงมีความกระตือรือร้นในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมของประเทศ⁵

ในช่วงที่ฝรั่งเศสปกครองอยู่ ๗๑ ปี ชาวเวียดนามได้ลุกฮือต่อต้านบ่อยครั้ง และความรู้สึกในทางชาตินิยมก็รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ แต่ฝรั่งเศสก็ปราบปรามอย่างรุนแรงเช่นกัน ฝรั่งเศสส่งเสริมศาสนาคริสต์นิกายโรมันแคทอลิกไปพร้อม ๆ กับจำกัดและลดทอนความเจริญเติบโตของพระพุทธศาสนา ความเสื่อมของพระพุทธศาสนาปรากฏอย่างชัดเจนจนมีการคาดการณ์ว่า ในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พระพุทธศาสนาในเวียดนามจะอันตรธานไปโดยสิ้นเชิง⁶

การสู้รบระหว่างฝรั่งเศสกับเวียดนามเกิดขึ้นบ่อยครั้ง จนในที่สุด เวียดนามเป็นฝ่ายชนะเมื่อยึดค่ายเดียนเบียนฟูของฝรั่งเศสได้สำเร็จ ประเทศเวียดนามจึงได้อิสรภาพ และแบ่งเป็น ๒ ประเทศที่เส้นขนานที่ ๑๗ โดยแบ่งเป็น ประเทศเวียดนามเหนือปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และประเทศเวียดนามใต้ ปกครองแบบทุนนิยม ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ นับเป็นปฐมบทของการสู้รบครั้งใหม่.

พระพุทธศาสนาท่ามกลางสงคราม

ในเวียดนามใต้ ัง ดินห์ เดียม ได้ยึดอำนาจและสถาปนาตนเองขึ้นเป็นประธานาธิบดีคนแรกของสาธารณรัฐเวียดนาม ภายใต้การสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา

⁵ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พระพุทธศาสนาในอาเซียน*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕๔.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๖-๒๕๗.

โง ดินห์ เตียมเป็นแคทอลิกที่เคร่งครัด ถือพรหมจรรย์ ครองตนเป็นโสด⁷ โง ดินห์ เตียม และพวกพ้องโดยเฉพาะน้องชายและน้องสะใภ้ คือโง ดินห์ หนูและภรรยาถือมาตามนุษ ซึ่ง เป็นแคทอลิกแบบสุดโต่ง มีบทบาททางการเมืองสูงยิ่ง ในช่วงปีเดียวกันนั้นเอง ดิซ นัท ฮันห์ ได้รับมอบหมายให้เป็นบรรณาธิการวารสาร “Vietnamese Buddhism”⁸ ซึ่งเป็นวารสารของพุทธสมาคมสากลเวียดนาม เป็นวารสารที่มีจุดยืนเพื่อประกาศแนวนโยบายชาตินิยม และบำเพ็ญประโยชน์

สงครามยังไม่จบสิ้น มิใช่กับต่างชาติ หากชาวพุทธในเวียดนาม¹⁰ ต้องต่อสู้กับการบีบบังคับ ยัดเยียด ให้ชาวเวียดนามเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์ อีกทั้งกดขี่ชาวพุทธอย่างมาก จนในที่สุดเกิด “วิกฤติชาวพุทธ”¹¹ ขึ้น มีเหตุการณ์ที่สำคัญคือ พระภิกษุติช กวาง ตี้ก อายุ ๗๒ ปี เผาตนเอง (self-immolation) ถึงแก่กรรมภาพ¹² ทำให้วิกฤติการณ์ในเวียดนามกลายเป็นจุดสนใจของคนทั่วโลกนี่เป็นประเด็น

⁷ พระธรรมปิฎก, พระพุทธศาสนาในอาเซียน, หน้า ๒๕๙.

⁸ Annabel Laity, **Thich Nhat Hanh : Essential Writings**, (New York : Orbis Books, 2001), p. 5.

⁹ พระธรรมปิฎก, พระพุทธศาสนาในอาเซียน, หน้า ๒๕๙.

¹⁰ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๐๗ ประชากรเวียดนาม ๑๖ ล้านคน มีชาวพุทธ ๑๒ ล้านคน (๘๐%) แคทอลิกมี ๑.๗ ล้านคน (๑๐%) ที่เหลือเป็นพวกหัวเหว เก้าได๋ และนิกายอื่น ๆ. (พระธรรมปิฎก, พระพุทธศาสนาในอาเซียน, หน้า ๒๕๙-๒๖๐.) สำหรับคนที่อยากเจริญรุ่งเรืองในราชการ ต้องเปลี่ยนศาสนาเป็นแคทอลิก. (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๐-๒๖๑.)

¹¹ เกิดขึ้นเนื่องจากประธานาธิบดีโงสั่งห้ามการจัดงานวิสาขบูชา จึงมีการชุมนุมของประชาชนราว ๒,๐๐๐ คน รัฐบาลได้ส่งทหารยิงเข้าสู่ฝูงชน มีคนตาย ๙ คน รัฐบาลอ้างว่าเวียดนามช่วงระเบิดเข้าไป นับแต่นั้นก็มีเหตุความวุ่นวายอย่างต่อเนื่อง มาตามนุษทำให้เหตุการณ์เลวร้ายยิ่งขึ้นโดยแถลงการณ์ประณามชาวพุทธว่าเป็นพวกสงวนท่า ไม่ชวนช่วยช่วยต่อสู้คอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นศัตรูของประเทศ. (พระธรรมปิฎก, พระพุทธศาสนาในอาเซียน, หน้า ๒๖๙.)

¹² พระธรรมปิฎก, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๙. ดิซ นัท ฮันห์ รู้จัก ดิซ กวาง ตี้ก เป็นการส่วนตัว “เมื่ออาตมาเป็นพระหนุ่มเคยฝึกปฏิบัติกับท่านในสังฆะที่ภาคกลางของเวียดนาม และไปพักที่วัดของท่านที่ไซ่งอนในช่วงเวลาหนึ่ง” Nhat Hanh, Thich, **Opening the Heart of the Cosmos**, (California : Parallax Press, 2003), p.113. “ท่านเป็นหัวหน้าชุมชนที่ผู้คนมองท่านเป็นพี่ชายหรือพ่อ เป็นคนที่พึ่งพาได้ เชื่อถือได้” (Nhat Hanh, Thich and Berrigan, Daniel, **The Raft Is Not the Shore**, pp. 64-65.)

“พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ที่สำคัญ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อ ดิซ นัท ฮันห์ สอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา ประเด็นคำถามที่เกิดขึ้น คือ “การกระทำนี้เป็นการละเมิดศีลข้อที่ ๑ ของพระพุทธศาสนาหรือไม่”¹³ ดิซ นัท ฮันห์ เขียนอธิบายแก่ศาสตราจารย์ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King, Jr.) ว่า การกระทำของท่านกว้าง ดิ๊ก มิใช่การฆ่าตัวตาย “คนที่ฆ่าตัวตายคือคนที่เต็มไปด้วยความสิ้นหวังจนไม่อาจดำรงชีวิตได้อีกต่อไป ข้าพเจ้ารู้ว่าท่านกว้าง ดิ๊ก รักชีวิต และต้องการให้เพื่อนของท่านและสรรพสัตว์ทั้งหลายสามารถดำรงชีวิตอย่างสันติ”¹⁴ ท่านอธิบายว่า พระภิกษุที่เผาตัวตาย เข้าถึงความจริงว่า ร่างกายมิใช่ตัวตน จึงเป็นอิสระมากพอที่จะใช้ร่างกายเพื่อส่งสารอันทรงพลัง เปลี่ยนแปลงร่างกายเป็นคบไฟที่ฉายส่องความทุกข์ทรมานของชาวเวียดนามให้โลกได้รับรู้ มีเพียงผู้ที่เป็นอิสระอย่างแท้จริง ผู้ที่เห็นถึงปรมาตมิต่ออย่างลึกซึ้งเท่านั้นที่สามารถทำเช่นนั้นได้¹⁵

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในทัศนะของ ดิซ นัท ฮันห์ นั้น แน่นนอนว่า ได้รับอิทธิพลจากอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ ผู้เข้าใจปรมาตมิต่ออย่างลึกซึ้ง ปราศจากความยึดมั่นในตัวตน จึงสามารถอุทิศร่างกายของตนเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้ นี่คือ “ความรักในการกระทำ”¹⁶ (Love in Action) ซึ่งมีได้เป็นเพียง “หน้าที่” ตามหลักมนุษยนิยมของขงจื้อเท่านั้น แต่ลึกซึ้งไปกว่านั้นคือเป็น “ความเข้าใจ” และ “ความเต็มใจ” ที่จะกระทำเพื่อเพื่อนมนุษย์ อีกทั้งไม่ยึดมั่นในผลของการกระทำ พระโพธิสัตว์ย่อมรู้ว่า จะ “มีความสุขในการเดินทาง” ในโลกแห่งการเกิดการตาย (Saha World) ได้อย่างไร ท่านอธิบายว่า “เราทำอะไรหลายอย่าง เป็นต้นว่า จัดอบรมภิกษุ สร้างสังฆะ ทำงานกับนักโทษ ด้วยใจอิสระ เสรีภาพ และเบิกบาน แทนที่จะถูกพันธูกด้วยความคิดว่า จะประสบความสำเร็จหรือบรรลุขั้นใดขั้นหนึ่ง”¹⁷ เป็นการเข้าถึงความจริงที่ท่านไม่อยากจะ

¹³ Nhat Hanh, Thich, **Opening the Heart of the Cosmos**, p.113.

¹⁴ **Ibid.**, p.113.

¹⁵ **Ibid.**, p.112.

¹⁶ Thien-An, Thich, **Buddhism in Vietnam**, pp.173-174.

¹⁷ Nhat Hanh, Thich, **Opening the Heart of the Cosmos**, p.109.

เรียกว่าการเสียสละเพราะ “บางที่พวกท่าน (ภิกษุที่เผาตัวตาย) อาจไม่ได้คิดว่าเป็นการเสียสละ (Sacrifice) ท่านเหล่านี้อาจคิดว่าการกระทำนี้เป็นธรรมชาติอย่างที่สุด ประดุจการหายใจ”¹⁸

หลังตระกูลโงล่มสลาย ดิซ นัท ฮันท์ กลับจากสหรัฐอเมริกาด้วยความหวังว่าสหพุทธจักรเวียดนาม (the Unified Buddhist Church of Vietnam) จะเกิดขึ้นได้ ท่านได้เริ่มก่อตั้งโรงเรียนเยาวชนรับใช้สังคม (School of Youth for Social Services หรือ SYSS) “เป็นตัวอย่างที่แจ่มชัดของแนวคิดท่านในเรื่องของพระพุทธรศาสนาที่ผูกพันกับสังคมหรือ “Engaged Buddhism”¹⁹ วัตถุประสงค์ของการสร้างโรงเรียนเพื่อซ่อมแซมสังคมจากความเสียหายของสงคราม นักเรียนของโรงเรียนจะถูกส่งไปช่วยเหลือประชาชนในหมู่บ้านต่างๆ ในเรื่องหลักๆ ๔ เรื่อง คือ สุขอนามัย การจัดระเบียบการศึกษาและการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สิ่งสำคัญคือการสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก ทั้งนี้เพราะชาวบ้านได้รับประสบการณ์อันสอนให้เขาหวาดระแวงทั้งจากรัฐบาลและจากคนอเมริกัน ดิซ นัท ฮันท์ใช้เวลาในช่วงสุดสัปดาห์ที่หมู่บ้านต่างๆ เวลาที่เหลืออยู่ท่านสอนหนังสือและเขียนหนังสือที่สถาบันพุทธศาสนศึกษาชั้นสูง (Institute of Higher Buddhist Studies) ที่ท่านร่วมก่อตั้งในไซ่ง่อน เป็นการบ่งบอกถึงแนวคิดของท่านว่า การกระทำและปัญญาต้องก้าวไปด้วยกัน (Action and Wisdom Must Go Together) การศึกษามีได้เป็นไปเพื่อเก็บความรู้ แต่เพื่อความเข้าใจของเราให้ลึกซึ้งขึ้น “ความเข้าใจของเราย่อมลึกซึ้งขึ้นโดยลำดับเมื่อเรานำไปปฏิบัติ”²⁰

โดยหลักการบูรณาการระหว่างปัญญากับความเข้าใจนี้เอง ดิซ นัท ฮันท์ ได้รวบรวมและคิดค้น “ข้อฝึกอบรมสติ ๑๔ ประการ” อันเป็นแนวทางของพระพุทธรศาสนาสำนักใหม่ คือคณะเทียบหิน (The Order of Interbeing) ซึ่งท่านได้บวชให้ศิษย์ ๖ คนในปี พ.ศ. ๒๕๐๙²¹

¹⁸ Nhat Hanh, Thich and Daniel Berrigan, **The Raft Is Not the Shore**, pp. 64-65.

¹⁹ Annabel Laity, **Thich Nhat Hanh : Essential Writings**, p. 7.

²⁰ **Ibid.**, p. 8.

²¹ **Ibid.**, pp. 8-9.

ณ จุดนี้ ดิซ นัท ฮันห์ เริ่มตระหนักว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการการต่อสู้เพื่อสันติภาพ การช่วยเหลือชาวบ้านในเชิงสังคมสงเคราะห์ การเยียวยารักษาพยาบาลผู้คนที่บาดเจ็บ การสร้างโรงเรียนหรือชุมชนที่ต้องแตกสลายเพราะระเบิดจากสงครามนั้นก็จำเป็นอยู่ แต่มีวิธีการอื่นใหม่ที่จะทำให้สันติภาพได้บังเกิดอย่างแท้จริงมากกว่าการสร้างใหม่เพื่อที่จะถูกทำลายครั้งแล้วครั้งเล่า หลังจากใช้ความพยายามมากมายในการยุติสงครามเวียดนาม ดิซ นัท ฮันห์ พบว่า “รากของสงครามมิได้อยู่ในเวียดนาม เพื่อไปถึงต้นกำเนิดของสงคราม ไถ่ (เป็นคำเรียก ดิซ นัท ฮันห์ ในหมู่นักศึกษามีความหมายว่า “ท่านอาจารย์”) เดินทางไปสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. ๑๙๖๖...วัตถุประสงค์ของท่านคือเพื่อแจ้งแก่ชาวอเมริกันว่าสงครามทำความเสียหายอย่างไรแก่ชาวเวียดนาม และส่งสัญญาณขอความช่วยเหลือเพื่อสันติภาพ”²² การแก้ปัญหาที่อยู่ในระนาบวิธีคิดเดียวกับการสร้างปัญหาอมไม่อาจแก้ปัญหาได้ เพราะไม่ได้ไปถึงต้นเหตุของปัญหา ดิซ นัท ฮันห์ จึงเปลี่ยนแนวการทำงาน จากการพยายามฟื้นฟูบูรณะประเทศในแง่ของการทำงานในประเทศเวียดนามมาเป็นการรณรงค์ “หยุด” สงครามด้วยการปลุกจิตสำนึกของคนอเมริกันให้เห็นภัยของสงคราม ท่านได้เป็นองค์ปาฐก อธิบายให้ชาวอเมริกันเข้าใจสภาพที่เกิดขึ้นในประเทศเวียดนาม รวมทั้งเรียกร้องสันติภาพให้ประเทศ ท่านได้เข้าพบผู้นำทางศาสนาและการเมืองในสหรัฐอเมริกาหลายท่านเพื่อขอแรงสนับสนุนการทำงานเพื่อสันติภาพ เช่น บาทหลวงโทมัส มอร์ตัน วุฒิสมาชิกวิลเลียม ฟูลไบรท์ ผู้ต่อต้านสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของสหรัฐอเมริกา โรเบิร์ต แมคนามารา เป็นต้น รวมทั้ง มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์²³ การเจรจากับผู้มีอำนาจในรัฐบาล นักการเมืองระดับสูง และผู้มีชื่อเสียงในสหรัฐอเมริกา ตลอดจนได้บรรยายให้ประชาชนอเมริกัน

²² Laity, Annabel, **Thich Nhat Hanh : Essential Writings**, p.9. ครั้งหนึ่งในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ ในการบรรยายปัญหาของสงครามเวียดนามที่สหรัฐอเมริกา มีชายหนุ่มคนหนึ่งลุกขึ้นถามท่านว่า “พระคุณเจ้ามาทำอะไรอยู่ที่นี้ ท่านควรอยู่ในเวียดนามตอนนี้ ต่อสู้กับศัตรู” ท่านตอบว่า “อาตมาคิดว่ารากของสงครามอยู่ที่นี้ (สหรัฐอเมริกา) เพราะเหตุนี้อาตมาจึงมาที่นี่” Nhat Hanh, Thich and Berrigan, Daniel, **The Raft Is Not the Shore**, (New York : Orbis Books, 2001), p.83.

²³ ผู้ซึ่งนำเสนอนาม ดิซ นัท ฮันห์ เพื่อรางวัลโนเบลเพื่อสันติภาพ. Annabel Laity, **Thich Nhat Hanh : Essential Writings**, pp. 9-10.

รับทราบถึงสงครามเวียดนาม เป็นส่วนหนึ่งที่น่ามาซึ่งการถอนทหารอเมริกันจากเวียดนาม และการยุติสงครามโดยสนธิสัญญาปารีสในปี ค.ศ. ๑๙๗๓

บทบาทของ ดิซ นัท ฮันห์ ในการเดินทางไปบรรยายและเจรจาที่สหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. ๒๕๐๙ ทำให้แนวคิด “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” เป็นที่รู้จัก²⁴ แต่สร้างความไม่พอใจอย่างมากแก่รัฐบาลเวียดนามใต้ ท่านจึงถูกปฏิบัติราชการลับประเทศอย่างไม่มีกำหนด ดิซ นัท ฮันห์จึงอยู่ในสภาพลี้ภัยอย่างเป็นทางการ²⁵ ต่อเมื่อ ๓๙ ปีต่อมา ท่านจึงได้เดินทางกลับไปเยือนดินแดนแห่งมาตุภูมิอีกครั้งหนึ่ง

บทบาทของพระภิกษุต่อการเมือง

ในช่วงสงครามเวียดนามนั้น พระภิกษุมีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองมาก ในหลากหลายรูปแบบ แน่หนอนว่าย่อมมีผู้ที่ไม่เข้าใจ “องค์สังฆราชชาวกัมพูชาตรัสใส่ร้ายพระสงฆ์ชาวเวียดนามว่า “เล่นการเมือง” และยังบอกกล่าวว่า พระนั้นมึนหน้าทีเพียงการนั่งสมาธิ รับความเคารพจากผู้คน และถวายเครื่องบูชาต่อพระพุทธเจ้า”²⁶ แต่นั่นอาจมิใช่บทบาทอันสมควรสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในทัศนะของ ดิซ นัท ฮันห์

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในเวียดนามสอนให้รู้ว่า การทำดีไม่จำเป็นต้องหมายถึงการร่วมสร้างเจดีย์เสมอไป แต่อาจเป็นงานที่ทำเพื่อเมืองหรือหมู่บ้าน ... ความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนทำให้แม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่อาจนั่งเฉยในวัดได้ตลอดเวลา พระพุทธเจ้าเองก็ออกเยี่ยมราษฎร... พระพุทธเจ้าไม่อาจนั่งเฉยในวัดได้อีกต่อไป! ...พระพุทธเจ้าไม่ต้องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวท่ามกลางของสักการะมากมาย ... พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์จะขังตัวอยู่แต่ในวัดได้อย่างไร หากว่าองค์

²⁴ “บางที่ผู้แทนชาวพุทธเวียดนามที่มีความสามารถในการเจรจาที่สุดในช่วงเวลานั้น (สงครามเวียดนาม) คือพระภิกษุในกายเช่น ดิซ นัท ฮันห์ ผู้ซึ่งใน พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้ก่อตั้งโรงเรียนยุวชนรับใช้สังคมและคณะเทียบหิน อุทิศตนเพื่อสันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์” Robinson, Richard H. and Johnson, Willard L. **Buddhist Religion : A Historical Introduction.**, p. 238.

²⁵ Annabel Laity, **Thich Nhat Hanh : Essential Writings**, pp. 9-10.

²⁶ ดิซ นัท ฮันห์, **พระพุทธศาสนาในอนาคต**, หน้า ๔๙.

โทษชักรูใช้เวลาทั้งหมดอยู่แต่ในวัดแล้ว ใครจะรักษาบาดแผลทางกายและทางจิตวิญญาณให้แก่ประชาชนเล่า พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ยังต้องเคลื่อนไหว หากพระองค์ต้องการยินยอมสรรพสำเนียง เพื่อที่จะสามารถจัดปัดเป่าเสียงร่ำไห้ของผู้ทุกข์ยาก ดังนั้นจึงไม่สมควรเลยที่ผู้เป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าจะแยกตนขาดอยู่แต่ภายในวัดหรือไม่พวกเขาก็มิใช่ผู้เป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าที่แท้จริง พระพุทธเจ้านั้นแฝงตนอยู่ในทุกที่ที่มีความทุกข์ยาก พวกเรากำลังสร้างการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงขึ้นในพระธรรมคำสอนในวิถีทางของเรา คนหนุ่มคนสาว เช่นกู กำลังกรุยทางไปสู่แนวคิดและการกระทำของพุทธศาสนิกชนกระแสใหม่ พวกเขาเป็นผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม²⁷

ทว่า บทบาททางการเมืองที่พระภิกษุควรเข้าไปข้องเกี่ยวควรจะเป็นเช่นไร หรือว่าเพราะบทบาทที่มากเกินไปนี้เอง ที่เมื่อสหรัฐอเมริกาประกาศยกเลิกการสนับสนุนสงครามเวียดนาม ดูเหมือนว่าปัญหาการเมืองพอจะคลี่คลาย ปัญหาที่จึงผุดขึ้น “แม้จุดหมายหลักคือการโค่นล้มรัฐบาลร้ายจะเสร็จสิ้นแล้ว แต่พระสงฆ์เหล่านั้นยังพอใจที่จะใช้อำนาจการเมืองต่อไป...ต้องการให้พระสงฆ์มีอำนาจอย่างเดียวกับที่รัฐบาลเคยเคยให้แก่คณะนักบวชและศาสนิกคาทอลิก ต้องการให้คนที่คณะสงฆ์เลือกหรือเห็นเหมาะสมเข้าไปดำรงตำแหน่งในรัฐบาล”²⁸ นอกจากนั้น คณะสงฆ์ได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล ๑๐ ข้อซึ่งเป็นเรื่องทางการเมืองทั้งสิ้น ไม่มีเรื่องทางศาสนาเลย²⁹

นอกจากนั้น อีกปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ความขัดแย้งระหว่างผู้นำชาวพุทธกันเอง จนชาวพุทธคฤหัสถ์เริ่มเบื่อหน่ายในบทบาทที่เกินเลยของพระ³⁰ มีการเดินขบวนเรียกร้อง

²⁷ ดิษ นัท อันธ์, แผ่นดินหอม บันทึกส่วนตัวของ ดิษ นัท อันธ์ (ปี ค.ศ. ๑๙๖๒-๑๙๖๖), แปลโดย นุชจรีย์ ชลคุป, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๒.

²⁸ พระธรรมปิฎก, พระพุทธศาสนาในเอเชีย, หน้า ๒๙๔-๒๙๕.

²⁹ เช่น ข้อ ๓ ให้ทหารแต่งตั้งคณะกรรมการร่างกฎหมายเลือกตั้งเพื่อเตรียมการเลือกตั้ง, ข้อ ๔ พึงระวังมิให้คอมมิวนิสต์และพวกนิยมความเป็นกลางแทรกซึมในตำแหน่งต่าง ๆ เป็นต้น. (พระธรรมปิฎก, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๕.)

³⁰ ระหว่าง ดิษ ตรี กวาง แห่งเมืองเว้ กับ ดิษ ทัม เจา แห่งไซ่ง่อน ท่านแรกนั้นนักข่าวต่างประเทศถือว่าเป็นพระหัวรุนแรง ส่วนท่านหลังแม้จะต่อต้านคอมมิวนิสต์แต่ก็ประนีประนอม ทั้งสองเริ่มขัดแย้งกันตั้งแต่สมัยต่อสู้กับรัฐบาลโง. (เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๙๓-๒๙๗.)

มีชาวพุทธหลายฝ่าย สุดท้ายแล้ว ชาวพุทธหัวรุนแรงถูกสลายกำลังโดยทหาร ในขณะที่ประชาชนเบื่อหน่ายความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธ จึงไม่สามารถสร้างแรงสนับสนุนให้ประชาชนเห็นชอบกับชาวพุทธเช่นในสมัยโค่นประธานาธิบดีโง เพราะการต่อสู้ครั้งหลังนี้เป็นกรณีทางการเมืองอย่างโจ่งแจ้งมาตั้งแต่ต้น³¹

สิ่งที่ต้องระวังมากคือ การนำศาสนามาเป็นเครื่องมือเพื่ออำนาจทางการเมือง ซึ่งจะทำให้ศรัทธาในศาสนาเสื่อมลงไปด้วย บทเรียนในครั้งนี้อาจส่งผลต่อแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของ ดิซ นัท ฮันห์ ในแง่บทบาทของพระภิกษุที่มีต่อการเมือง ดิซ นัท ฮันห์ อธิบายว่า แม้ว่าประชาชนให้ความเชื่อถือพระภิกษุ แต่หากพระภิกษุนั้น “ลงเล่นการเมือง ย่อมสูญเสียความนับถือจากประชาชน ...แม้ว่าท่าน (พระภิกษุ) จะพูดด้วยจิตวิญญาณและปัญญา คนก็อดคิดไม่ได้ว่าเพราะความทะเยอทะยาน”³² ในช่วงที่ต่อสู้กับรัฐบาลโง มีคนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านคนต้องการ “พรรคการเมืองของชาวพุทธ” (Buddhist Political Party) เรียกตัวเองว่านักการเมืองพุทธเพื่อต่อสู้กับนักการเมืองคริสต์ คนเหล่านี้มีความเชื่อว่า “หากเราไม่จัดองค์กรทางการเมือง เราไม่มีทางชนะ”³³ แต่ท่านไม่เห็นด้วย จุดแข็งของพระภิกษุมิใช่กลุ่มทางการเมือง แต่เป็นกลุ่มทางศาสนา ท่านเห็นว่าที่ผ่านมา พระถูกหลอกล่อใช้โดยนักการเมือง ความคิดการตั้งพรรคการเมืองชาวพุทธแสดงถึงความไร้เดียงสาของพระบางรูป สำหรับท่าทีของพระภิกษุกับรัฐบาลนั้น หากพระภิกษุต้องการเป็นตัวของตัวเอง ควรจะ “...เป็นตัวค้านกับรัฐบาลได้ก็ตามที่อยู่ใ้อำนาจ เป็นฝ่ายค้านถาวร (Permanent Opposition) ซึ่งมีแง่มุมอื่นด้วย หากรัฐบาลทำบางสิ่งบางอย่างในหนทางแห่งความยุติธรรม เราสามารถแสดงความชื่นชมได้ เรามิใช่พวกต่อต้านรัฐบาล เพียงแต่ต้องการให้รัฐบาลทำดียิ่งขึ้นเท่านั้น...”³⁴

ดิซ นัท ฮันห์ กล่าวถึงพระวินัยว่า “ในพระวินัยของพระพุทธศาสนา มีคำแนะนำว่า พระภิกษุไม่ควรเป็นฝ่ายเข้าหาคนที่อยู่ในอำนาจ หมายถึงรัฐบาล พระไปหาพวกเขา

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๑.

³² Nhat Hanh, Thich and Daniel Berrigan, *The Raft Is Not the Shore*, p.93.

³³ *Ibid.*, p.88.

³⁴ *Ibid.*, pp. 94-95.

ได้ต่อเมื่อมีคำเชิญเพื่อไปสอนธรรมะ”³⁵ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้น ไม่ได้หมายความว่าพระภิกษุควรมีบทบาทในเชิงการเมือง ตรงกันข้าม พระภิกษุไม่ควรใช้อำนาจทางการเมือง หรือแม้สนิทสนมกับผู้มีอำนาจทางการเมือง

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม จากตะวันออกสู่ตะวันตก

หลังการลี้ภัย ดิษ นัท ฮันท์ ได้สร้างชุมชนแห่งการเจริญสติเล็กๆ ทางตะวันตกเฉียงใต้ของปารีสชื่อ “มันฝรั่งหวาน” (Sweet Potato) ซึ่งเป็นอาหารของชาวเวียดนามที่ยากจน ต่อมามีคนสนใจเข้าอบรมการเจริญสติมากขึ้นจนพื้นที่ไม่เพียงพอ จึงได้มีการขยายขยายซื้อที่ดินเพิ่มเติมในบริเวณที่ไม่ห่างจากชุมชนเดิมมากนัก ในปี ค.ศ. 1982 หมู่บ้านพลัมจึงได้ถือกำเนิดขึ้น ปัจจุบันมีวัด (และสถานอบรมการเจริญสติ) จำนวน ๔ แห่ง คือ วัดบน (Upper Hamlet) และวัดซอนฮา (Son Ha) สำหรับพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสชาย กับวัดล่าง (Lower Hamlet) และวัดใหม่ (New Hamlet) สำหรับพระภิกษุณี สามเณรี และฆราวาสหญิง

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในยามนี้ของ ดิษ นัท ฮันท์ อาจจะแตกต่างจากในช่วงสงครามเวียดนามค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปข้องเกี่ยวกับการเมืองอย่างไรก็ตาม แก่นแกนที่สำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้นมิได้อยู่ที่ว่าจะต้องทำสิ่งต่างๆ มากมายไม่ หากอยู่ที่

คุณภาพของการกระทำขึ้นอยู่กับคุณภาพของการดำรงอยู่ (the Quality of our Being) นั่นคือ การกระทำอย่างฉลาด (Skillful Action) เกิดจากรากฐานของการดำรงอยู่ และการดำรงอยู่คือการไร้การกระทำ (Non-Action) ความสงบ ความมีสติ ได้แสดงถึงคุณภาพของการดำรงอยู่ของเราอย่างเต็มที่ เมื่อนั้น คุณภาพของการไร้การกระทำย่อมเป็น “การกระทำ” ในความหมายนี้³⁶

ดิษ นัท ฮันท์ ขยายความว่า ให้นึกถึงเรือที่บรรทุกผู้ลี้ภัยเต็มลำตกอยู่ท่ามกลางพายุ หากทุกคนตื่นตระหนกเดินไปมาหรือกระโดดขึ้นลงย่อมทำให้เรือเสียการทรงตัว

³⁵ Ibid., p.95.

³⁶ Ibid., p. 109.

และล้มได้ หากมีใครสักคนที่ยังสงบอยู่มากกว่า “เพื่อน ๆ ที่รัก โปรดนั่งอย่างสงบเถิด” บุคคลนั้นช่วยชีวิตคนทั้งกลุ่มไว้ได้ แม้ว่าเขาจะไม่ได้ “ทำ” อะไร เพียงแต่ดำรงอยู่อย่างสงบ และนำความสงบกลับมายังคนอื่น ๆ นี่คือการไร้การกระทำที่ชาญฉลาด

การกระทำแห่งพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของ ดิซ นัท ฮันท์ คือ การกระทำที่มีฐานจากปัญญาญาณ (Insight) ความกรุณา (Compassion) และความเข้าใจจากการเจริญสติและสมาธิ อันเป็นการดำรงอยู่ที่มีคุณภาพ หรือเรียกว่า การกระทำที่ปราศจากการกระทำ³⁷ (the Action of Non-Action) จะเป็นเช่นนั้นได้ ต้องเริ่มจากการไม่ยึดมั่นในการกระทำ เพราะการยึดมั่นในการกระทำย่อมนำมาซึ่งการยึดมั่นในตน ว่าเป็นผู้ช่วยเหลือ และยึดมั่นบุคคลอื่นว่าเป็นผู้ที่ตนได้ช่วยเหลือ ดังนี้แล้ว “การกระทำโดยไม่กระทำ” นับเป็นกุศโลบายที่แหลมคมที่จะนำไปสู่ความไม่ยึดมั่นในตัวตน³⁸

ช่วงเวลา ๓๐ ปีเศษ นับแต่ ดิซ นัท ฮันท์ ต้องลี้ภัยจากบ้านเกิดจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการบ่มเพาะ เติบโต และนำไปปฏิบัติซึ่งแนวคิด “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” อย่างเป็นทางการในเชิงพุทธศาสตร์ ผู้เขียนเห็นว่าพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมตามแนวทางของ ดิซ นัท ฮันท์ แบ่งเป็นสองระดับ

ในระดับแรก จากปัจเจกสู่ส่วนรวม หมู่บ้านพลัมเริ่มต้นจากการเป็นชุมชนการเจริญสติเล็กๆ แม้ปัจจุบันได้ขยายสาขาในรูปแบบของวัดในสหรัฐอเมริกาและในบางประเทศ แต่การขยายตัวที่สำคัญอยู่ในรูปแบบของสังฆะเล็กๆ กระจายอยู่ในชุมชนต่างๆ ทั่วโลก จริงอยู่ การเจริญสติเป็นฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา และจริงอย่างยิ่งที่สติปัญญาฐานสูตรเป็นพระสูตรหลักที่จะต้องนำมาเป็นแก่นแกนที่สำคัญในการสอนการเจริญสติของทุกสำนัก รวมถึงหมู่บ้านพลัมด้วย อย่างไรก็ตาม วิธีการในการสอนตลอดจนการ

³⁷ มีฐานจากพระสูตรสี่สิบสองตอน (The Sutra of Forty-Two Sections) เป็นพระสูตรแรก ๆ ที่แปลเป็นภาษาจีนในศตวรรษที่ ๒ ความตอนหนึ่งว่า “ธรรมที่ข้าพเจ้าเสนอคือ การปฏิบัติที่ไร้การปฏิบัติ การกระทำที่ไร้การกระทำ” (Nhat Hanh, Thich, **Opening the Heart of the Cosmos**, p. 109.)

³⁸ อีกทั้งสอดคล้องกับบางตอนในวัชรสูตร “หากพระโพธิสัตว์คิดว่าได้ปลดปล่อยสรรพสัตว์ บุคคลนั้นหาใช่พระโพธิสัตว์ไม่ เพราะเหตุใดหรือ สุกฤติ เพราะหามีสิ่งที่ถูกรับรู้ที่เป็นตัวตนแยกจากสิ่งอื่นที่เรียกว่า พระโพธิสัตว์ไม่ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า สิ่งทั้งหลายปราศจากตัวตน บุคคล สัตว์ และช่วงชีวิต” (Nhat Hanh, Thich, **The Diamond That Cuts through Illusion**, (Berkeley : Parallax Press, 1992), pp. 88-89.)

นำไปประยุกต์ใช้อาจแตกต่างกันไปบ้าง ผู้เขียนเห็นว่า การเจริญสติตามแนวทางของหมู่บ้านพลัมนั้นมีความน่าสนใจมากอยู่ที่การเข้าไปเชื่อมโยงกับชีวิตของผู้ปฏิบัติ พุดง่าย ๆ ว่าสามารถเข้าไปมีส่วนในการลดความทุกข์หรือเยียวยาปัญหาบางอย่างในชีวิตของผู้ปฏิบัติได้ในสังคมปัจจุบัน ไม่เพียงสังคมตะวันตก ผู้คนถูกรายล้อมด้วยวิถีชีวิตการบริโภค ทุนิยม ความโดดเด่น ความแตกแยกก้าวฉาน นี่เป็นปัญหาของผู้คนในยุคสมัย (ผู้เขียนอยากจะเรียกว่า “สงครามแห่งยุคสมัย”) ดิข นัท ฮันท์ สอนการเจริญสติโดยไม่ละเลยปัญหาที่ทุกคนในสังคมเผชิญร่วมกัน สิ่งหนึ่งไม่อาจแยกจากสิ่งอื่นๆ ปัญหาของคนใดคนหนึ่ง ที่จริงแล้วไม่ใช่ปัญหาของเขาคนเดียว แต่เป็นปัญหาร่วมกัน ผลกระทบย่อมเกิดแก่คนอื่นๆ ด้วย แต่หากคนหนึ่งคนได้รับการเยียวยา แน่หนอนว่าย่อมส่งผลแก่คนอื่นๆ ด้วย ดิข นัท ฮันท์ เห็นว่าสังคมปัจจุบันสร้าง “วิญญาณที่หิวโหย”³⁹ (Hungry Ghosts) จำนวนมากและมีทุกข์ คนเหล่านี้ไม่มีความสุข ไม่รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของอะไร เป็นคนหลงทาง ยาเสพติดเป็นเพียงสาเหตุรองของปัญหา สาเหตุหลักคือการขาดความหมายในชีวิตของผู้คนจำนวนมาก คนเสพยาเสพติดคือคนที่ขาดความสุข ไม่ยอมรับตัวเอง ไม่ยอมรับครอบครัว ไม่ยอมรับสังคมหรือประเพณีของตนเอง ต้องการละทิ้งสิ่งเหล่านี้ไปทั้งหมด แต่ในความเป็นจริงคือ ถึงแม้คนเหล่านั้นจะโกรธบรรพบุรุษหรือประเพณี สิ่งเหล่านั้นก็ยังอยู่ในตัวของพวกเขา⁴⁰ “เราไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากการเข้าถึงรากฐานซึ่งอยู่ภายในตัวเรา ทันทีที่เราเชื่อมโยงกับสิ่งเหล่านี้ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในตัวเรา และความทุกข์ของเราจะเริ่มหลอมละลายไป เราจะเห็นว่า เราเองก็

³⁹ หมายถึง คนที่ “ไม่มีรากฐาน” (rootless) คนที่ “ปรารถนาความรัก แต่ไม่ว่าเราจะรัก และเอาใจใส่ เขามากเพียงใด พวกเขา ก็อาจไม่สามารถรับความรักของเราได้ พวกเขาอาจรู้ว่าชีวิตมีความสวยงาม แต่ไม่สามารถสัมผัสความงามเหล่านั้นได้ เหมือนมีอะไรบางอย่างคอยขัดขวางมิให้พวกเขาสัมผัสความสุขชื่นและสิ่งเยียวยาชีวิต พวกเขาต้องการลิ้มชีวิตเท่านั้น ดังนั้นจึงหันเข้าหาเหล้า ยาเสพติด หรือมีเพศสัมพันธ์เพื่อให้ลิ้มมัน” (ดิข นัท ฮันท์ เขียน, ริชเชอ อุทัยวิยารัตน์ แปล, *สานติในเรือนใจ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.) ท่านตีความโดยใช้ฐานทางพระพุทธศาสนา คือปรตที่หิวโหย แต่ล่าคเล็กกว่าที่อาหารหรือน้ำจะผ่านไปได้.

⁴⁰ ดิข นัท ฮันท์, *สานติในเรือนใจ*, หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

เป็นส่วนหนึ่งของกระแสแห่งความต่อเนื่องของบรรพบุรุษของเรา”⁴¹ การสอนการเจริญสติของหมู่บ้านพลัมจึงเน้นไปในทางคืนดี (Reconciliation) อันเป็นการเยียวยาจิตใจด้านในของผู้ปฏิบัติ เช่น การภาวนาระลึกถึงตอนที่เราเองอายุห้าขวบ อ่อนแอ เปราะบาง ย่อนระลึกลงไปถึงความรู้สึกตอนนั้น และให้นึกถึงตอนที่พ่ออายุห้าขวบ สัมผัสความรู้สึกของพ่อตอนที่พ่ออายุห้าขวบ เช่นเดียวกับแม่ การภาวนาเช่นนี้จะทำให้ผู้ภาวนามีจิตใจอ่อนโยนขึ้น ค่อยๆ เกิดความรู้สึกเชื่อมโยง ซึ่งอาจพัฒนาเป็นการคิดต่อไปในระดับนี้ การนำการเจริญสติไปใช้ในชีวิตประจำวันของปัจเจกเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ในทัศนะของ ดิซ นัท ฮันท์ “ศีลคือสติ (Precepts are Mindfulness) นี่เป็นการค้นพบที่สำคัญมากในชีวิตของข้าพเจ้า ... หากหลักการของศีลมีใช้สติ นั่นมีใช้ศีลที่แท้จริง”⁴² ดังนั้นแล้ว ศีลจึงเป็นข้อกำหนดที่เหมาะสมสำหรับช่วงเวลาและสถานที่หนึ่ง เป็นความจริงที่เหมาะสม (Appropriate Truth) มีใช้ความจริงสูงสุด (Absolute) เป็นเพียงวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมาย (they are a Means to An End) ดังนั้น ศีลจึงต้องมีการปรับให้เข้ากับสถานการณ์จริงที่เราเผชิญหน้าอยู่⁴³ หากเราเชื่อว่ารูปแบบภายนอกของพิธีกรรม ประเพณี หรือการปฏิบัติ เป็นวิธีการเดียวที่จะไปสู่การตรัสรู้ เราย่อมติดยึด จึงไม่ควรติดยึดกับความรู้ของคำสอน กฎเกณฑ์ หรือรูปแบบภายนอกของพิธีกรรมต่าง ๆ การรักษาศีลเพราะถูกกดดัน บังคับ หรืออยากได้บุญ ล้วนเป็นมิจฉาทิฏฐิ⁴⁴ เราควรรักษาศีลด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าใจทุกข์ และหาหนทางที่ฉลาดในการหยุดเสียซึ่งความทุกข์

⁴¹ ดิซ นัท ฮันท์, *ศานติในเรือนใจ*, หน้า ๑๐๙.

⁴² Nhat Hanh, Thich, *Freedom Wherever We Go*, p. 4.

⁴³ Nhat Hanh, Thich, *Freedom Wherever We Go*, (Berkeley : Parallax Press, 2004), pp. 17-18.

⁴⁴ น่าจะหมายถึง “สัลยพตตปราชิน” ซึ่งเป็นหนึ่งในสังโยชน์ ๑๐ มีความหมายว่า “ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยศีลและวัตร (คือถือว่าเพียงประพฤติศีลและวัตรให้เคร่งครัดก็พอที่จะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ไม่ต้องอาศัยสมาธิและปัญญาก็ตาม ถือศีลและวัตรที่มงายหรืออย่างมงายก็ตาม) ความถือศีลพรตโดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างมงาย หรือโดยนิยมว่าขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ ไม่เข้าใจความหมายและความมุ่งหมายที่แท้จริง, ความเชื่อถือศักดิ์สิทธิ์ด้วยเข้าใจว่าจะมีได้ด้วยศีลหรือพรตอย่างนั้นอย่างนี้ล่วงธรรมชาติวิสัย” (พระเทพเวที (ประยูรฯ ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๓๔๒.)

ดิช นัท ฮันห์ ได้ประยุกต์ศีลหรือ “ข้อฝึกอบรมสดี” ให้เหมาะแก่วิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน “โดยเฉพาะสำหรับคนรุ่นใหม่ในตะวันตก หากเธอบอกว่า ‘อย่าทำอย่างนี้ อย่าทำอย่างนั้น’ คนไม่ชอบ รู้สึกว่าถูกบังคับให้ทำอะไรบางอย่าง”⁴⁵ ศีลของหมู่บ้านพลัม จึงไม่ได้ขึ้นต้นว่า “ห้าม...” แต่ขึ้นต้นว่า “ด้วยความตระหนักรู้ ข้าพเจ้า...” และปรับให้ผู้คนในยุคปัจจุบันสามารถเจริญสติได้ในสถานการณ์ของโลกปัจจุบัน เช่น ข้อฝึกอบรมสดีข้อที่ ๕ ว่าด้วยการบริโภค เหมาะกับยุคบริโภคนิยมอย่างมาก โดยมีกรขยายความ สิ่งต้องห้ามในศีลห้าดั้งเดิมคือ สุราหรือของมีนเมา ให้ครอบคลุมไปถึง สิ่งที่เป็นพิษทุกชนิดที่เรารับเข้ามาทั้งทางกายและทางวิญญาณ ไม่เพียงเครื่องดื่มหรืออาหารที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย แต่รวมไปถึงโฆษณา ภาพยนตร์ การสนทนาที่รดน้ำเมลิตพันธุ์ที่ไม่ดีอีกด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เราสัมผัสอยู่ตลอดเวลา ในชีวิตประจำวัน หากไม่ได้ตระหนักถึงโทษภัยของสิ่งเหล่านี้ย่อมมีสติ ย่อมเป็นการง่ายมากที่เราจะเสพ และรดน้ำให้พืชหรือเมลิตพันธุ์ที่ไม่ดีเหล่านี้เจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ การเจริญสติของแต่ละคนเป็นแก่นแกนสำคัญที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อส่วนรวม โดยหากผู้ปฏิบัติได้มาเจริญสติร่วมกันบ้างในสิ่งเล็กๆ ก็จะช่วยสร้างเสริมพลังแห่งสติให้มากขึ้น

ในระดับที่สอง เป็นพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีการปรากฏเป็นรูปธรรมต่อสาธารณะ เพื่อปลูกจิตสำนึกของปัจเจกต่อส่วนรวม ซึ่งอยู่บนฐานของมวลชนที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งอยู่บนฐานของการไม่อาจแบ่งแยกได้ระหว่างปัจเจก (Individual) กับสังคมส่วนรวม (Collective) การรับรู้ของส่วนรวมมาจากปัจเจก และการรับรู้ของปัจเจกมาจากส่วนรวม ส่งผลเชื่อมโยงถึงกัน⁴⁶ หากเราจินตนาการถึงคนสักพันที่มีทัศนคติที่ผิดพลาด เต็มไปด้วยความโกรธมาอยู่ร่วมกัน “พวกเขาจะสร้างนรกขึ้นในโลก”⁴⁷ เป็นเหตุผลสำคัญของการเน้นเรื่องชุมชนที่อยู่ร่วมกันอย่างมีสติอย่างยิ่งของ ดิช นัท ฮันห์ เพราะท่านเชื่อว่าการ

⁴⁵ The editors of Tricycle, “Interbeing : An Interview with Thich Nhat Hanh”, **A Lifetime of Peace**, (New York : Marlow&Company, 2003), p. 158.

⁴⁶ Nhat Hanh, Thich, **The Heart of the Buddha's Teaching**, p. 181.

⁴⁷ **Ibid.**, p. 248.

เปลี่ยนแปลง (Transformation) เกิดขึ้นได้ด้วยการอิงอาศัยกันระหว่างปัจเจกและส่วนรวม สังคมโลกก็เช่นเดียวกัน “การตื่นรู้ร่วมกัน” (Collective Awakening) เป็นสิ่งจำเป็น “เราจะพ้นภัยอันใหญ่หลวงนี้ได้ ก็ต่อเมื่อ มนุษยชาติทั้งมวลได้ตระหนักชัดว่า ปัญหาทุกปัญหาในโลกนี้คือปัญหาของเรา และเป็นความรับผิดชอบของเราเอง”⁴⁸

ผู้เขียนเห็นว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในระดับที่สองนี้ มีการแสดงออกเชิงรูปธรรมใน ๓ ลักษณะ

๑. การนำเสนอแนวทางของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมต่อองค์กรระหว่างประเทศ (เช่น องค์การสหประชาชาติ) ตลอดจนนำเสนอแนวทางผ่านสื่อ สังเกตได้ว่าการนำเสนอแนวทางต่อองค์การสหประชาชาติมักเป็นไปในเชิงสิ่งแวดล้อม เช่น นำเสนอ “วันไม่ใช้รถยนต์” (Global No-Car Day) เพื่อลดปัญหาโลกร้อน ซึ่งเกิดจากการใช้น้ำมัน ดิซ นัท ฮันท์ นำเสนอว่าขอให้เรางดการใช้รถยนต์เพียงหนึ่งในหนึ่งเดือน⁴⁹ ซึ่งในหมู่บ้านพลัมได้มีการทดลองงดใช้รถยนต์หนึ่งวันต่อหนึ่งอาทิตย์มาแล้ว ส่วนประเด็นในเชิงการเมืองนั้น ดิซ นัท ฮันท์ นำเสนอผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น การเขียนจดหมายถึงประธานาธิบดี จอร์จ ดับเบิลยู บุช จูเนียร์ ในประเด็นสงครามที่ตะวันออกกลาง

พวกเขาเป็นพี่น้องที่เราฆ่า ล้วนเป็นพี่น้องของเรา พระเจ้าบอกเราอย่างนั้น และเรารู้ความจริงนี้ด้วย พวกเขาอาจไม่เห็นเราเป็นพี่น้องเพราะว่าความโกรธ ความเข้าใจผิด ความแบ่งแยก แต่ด้วยความตื่นรู้ เราย่อมเห็นต่างออกไป และทำให้เราแสดงออกต่างออกไปต่อสถานการณ์นี้ อาตมาเชื่อพระเจ้าในตัวท่าน อาตมาเชื่อพุทธภาวะในตัวท่าน⁵⁰ ในลักษณะคล้ายๆ กัน เมื่อมีสถานการณ์พระภิกษุพม่าประท้วงรัฐบาล ดิซ นัท ฮันท์ เขียนสาส์นสนับสนุนการกระทำที่ไม่ใช้ความรุนแรง และเรียกร้องรัฐบาลจีนให้สนับสนุนสิทธิมนุษยชนในพม่า นอกจากนั้น ปัญหาทางการเมืองที่ ดิซ นัท ฮันท์ ให้ความสำคัญมากประการหนึ่งคือ การก่อการร้าย ในวันรุ่งขึ้นหลังเหตุการณ์ระเบิด

⁴⁸ ดิซ นัท ฮันท์, พระพุทธศาสนาในอนาคต, หน้า ๑๑๒.

⁴⁹ ข้อเสนอของท่านได้นำมาปฏิบัติจริงในวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ในชื่อ “Car Free Day” คือการงดใช้รถยนต์ ๑ วันใน ๑ ปีเป็นการเริ่มต้น.

⁵⁰ Nhat Hanh, Thich, “Teaching Peace”, *The Mindfulness Bell*, issue no. 44 - Winter/Spring 2007, p. 14.

ติกเวิร์ลเทรต เซนเตอร์ กรุงนิวยอร์ก เมื่อปี ๒๐๐๙ ท่านจัดแสดงปาฐกถาธรรมที่โบสถ์ริเวอร์ไซด์ (Riverside Church) ที่กรุงนิวยอร์ก อีก ๒ วันต่อมา ท่านจัดแสดงปาฐกถาธรรมที่เมืองเบิร์กลี รัฐแคลิฟอร์เนีย ในหนึ่งอาทิตย์ต่อมา สุนทรพจน์ของท่านได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทม์ (New York Times) นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์และบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรอการร้าย เช่น สัมภาษณ์ท่านด้วยคำถามอันลึกลับซึ่งกลายเป็นหัวข้อของบทสัมภาษณ์นี้ “ข้าพเจ้าจะสนทนาระหว่างกับ โอซามา บิน ลาเดน” (What I Would Say to Osama Bin Laden) กล่าวได้ว่า การเสนอทางออกของดิซ นัท ฮันห์ เป็นไปอย่าง “ทันท่วงที” และตอบโจทย์ของสถานการณ์ปัจจุบันอย่างยิ่ง นอกจากนี้ การนำเสนอผ่านสื่อที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็โดยผ่านงานเขียนของ ดิซ นัท ฮันห์ เองในรูปแบบหนังสือ ที่มักตอบโจทย์ที่เป็นปัญหาสำคัญของคนในยุคปัจจุบัน เช่น การเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งแวดล้อม ปัญหาการบริโภคที่มากเกินไปของคนในยุคปัจจุบัน

๒. การรวมกลุ่มของผู้ปฏิบัติหรือผู้เห็นด้วยกับการปฏิบัติตามแนวทางนี้เพื่อแสดงเจตนาธรรมบางอย่าง เช่น การเดินเพื่อสันติภาพ (Peace Walk) ซึ่งมักจะจัดขึ้นที่เมืองใหญ่ ๆ ทั่วโลก เช่น ปารีส มักจะเป็นประเด็นในเชิงการต่อต้านสงคราม เป็นการรวมกลุ่มอย่างสงบ เดินร่วมกันอย่างมีสติ การเดินทางไปปาฐกถาธรรมในเมืองใหญ่ ๆ ทั่วโลกของ ดิซ นัท ฮันห์ รวมทั้งการอบรมการเจริญสติแก่ประชาชนในเมืองใหญ่ ๆ ผู้เขียนมองว่า เป็นความพยายามหนึ่งในการสร้าง “การตื่นรู้ร่วมกัน” (Collective Awakening) อย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบหนึ่ง

๓. การสอนการเจริญสติแก่ผู้มีอำนาจในการบริหารบ้านเมือง ผู้ที่ ดิซ นัท ฮันห์ ให้ความสำคัญมากคือ สมาชิกสภาองเกรส⁵¹ ท่านแสดงทัศนะว่า อาจมีสมาชิกสภาองเกรสบางคนต้องการนำเสนอสิ่งที่ดีที่สุดแก่ประเทศ แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนเพราะอยู่กันคนละพรรค “นี่เป็นการกระทำทางการเมืองที่ไม่ฉลาด”⁵² ส่วนใหญ่แล้วสมาชิกสภาจึงมักทะเลาะกันในด้านความคิด โดยไม่พัวอีกฝ่ายหนึ่ง ความคิดใดที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายของพรรคตนถือว่าผิด หากเป็นดังนี้ย่อมไม่มีการสื่อสารที่แท้จริงและความเข้าใจร่วมกันในสภาองเกรส ท่านเห็นว่า “นี่มิใช่ประชาธิปไตยที่แท้จริง แต่

⁵¹ ท่านได้จัดปาฐกถาธรรมและอบรมสติภาวนาแก่สมาชิกสภาองเกรส ในปี ค.ศ. ๒๐๐๓.

⁵² Nhat Hanh, Thich, *Calming the Fearful Mind*, p.68.

เป็นภัยคุกคามประชาธิปไตย⁵³ ในการแปรเปลี่ยนสภาพของเกรสเป็นชุมชนแห่งความกรุณา (compassionate community) หรือที่ ๆ ทุกคนรับฟังซึ่งกันและกันด้วยความสนใจและห่วงใยอย่างเท่าเทียมกัน เป็นการปฏิบัติที่ลึกซึ้งซึ่งมาก นักการเมืองส่วนใหญ่มักมองออกไปนอกตัว ที่จริงแล้ว นักการเมืองทุกคนต้องกลับสู่ภายในตนเองก่อน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองนับว่าเป็นกลยุทธ์ของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ชาญฉลาดวิธีหนึ่ง เมื่อเราพิจารณาการเผยแผ่ธรรมของพระเจ้า จะเห็นว่าหากผู้นำเห็นด้วยย่อมมีผู้ตามจำนวนมาก เช่น ในกรณีชเวิล ๓ พี่น้องมีบริวารรวม ๑,๐๐๐ คน หรือพระเจ้าพิมพิสารนำผู้คนมาฟังธรรม ประกอบด้วยพราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุต หรือ ๑๒๐,๐๐๐ คน⁵⁴ ในจำนวนนี้มี ๑๑๐,๐๐๐ คนได้ดวงตาเห็นธรรม และอีก ๑๐,๐๐๐ คนแสดงตนเป็นอุบาสก⁵⁵ แม้ในยุคปัจจุบัน ปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้นำเป็นส่วนสำคัญมากในการกำหนดแนวทางของสังคม ทั้งในเชิงการสร้างกระแสความนิยมและในเชิงนโยบาย ซึ่งย่อมมีผลต่อผู้คนจำนวนมาก

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : ยังคงเผชิญความท้าทาย

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เมื่อ ดิข นัท ฮันท์ ได้เดินทางกลับสู่มาตุภูมิเป็นครั้งแรกในรอบ ๓๕ ปีหลังการลี้ภัย ดูเหมือนสภาวะการณ์ทางการเมืองในเวียดนามจะคลี่คลายลง ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจที่ทุนนิยมเริ่มคืบคลานเข้ามา มีผู้ศรัทธาบริจาคที่ดินให้หมู่บ้านพลัมในการสร้างวัด ณ จังหวัดแลมดอง (Lam Dong Province) ประเทศเวียดนาม ซึ่งต่อมาได้สร้างเป็นวัดช่อวัดบั้นหงา หรือวัดปรัชญา (Prajna Monastery) เป็นสถานที่สำหรับการบรรพชาและอุปสมบทพระภิกษุภิกษุณี สามเณรและสามเณรีในประเทศเวียดนาม และเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมตามแนวทางของหมู่บ้านพลัม มีชาวเวียดนามวัยหนุ่มสาวมาบวชและปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก

⁵³ Nhat Hanh, Thich, *Calming the Fearful Mind*, p.69.

⁵⁴ “นหุต” เป็นชื่อมาตราหน้า เท่ากับหนึ่งหมื่น. (พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๑๑๗) ดังนั้น ๑๒ นหุตย่อมเท่ากับ ๑๒๐,๐๐๐ คน.

⁵⁵ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗-๖๘.

อย่างไรก็ตาม ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๒ มีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น มีฝูงชนจำนวนหนึ่งซึ่งมีอาวุธครบมือ ทั้งไม้และขวาน ได้บุกเข้าไปในวัดปรัชญา ลากดึงพระภิกษุที่กำลังนั่งสมาธิและสวดมนต์ขึ้นรถบรรทุกและนำพวกท่านไปทิ้งในที่ห่างไกลจากวัด ชังพระภิกษุณีและสามเณรีไว้ในตึกแห่งหนึ่ง นอกจากนั้นยังทำลายวัดและสิ่งก่อสร้างของวัดเป็นจำนวนมาก⁵⁶

แม้เราไม่ทราบแน่ชัดว่า การกระทำนี้เกิดจากผู้ใดหรือสาเหตุใด สิ่งที่น่าสนใจคือท่าทีของ ดิซ นัท ฮันห์ และหมู่บ้านพลัมที่มีต่อเหตุการณ์นี้ ซึ่งอาจเปรียบได้กับสงครามในรูปแบบหนึ่ง สงครามที่มาร่วมกับความรุนแรง เราจะได้ตอบความรุนแรงนั้นอย่างไรครั้งหนึ่ง ดิซ นัท ฮันห์ ถูกถามโดยศาสตราจารย์ชาวอิสราเอลว่า “ท่านจะเลือกอะไรระหว่างพระพุทธศาสนาในเวียดนาม กับสันติภาพในเวียดนาม” ท่านตอบว่า “ถ้าเวียดนามมีสันติภาพ และสงครามไม่เกิดขึ้นอีกนาน อาตมายินดีสละพระพุทธศาสนา” ท่านอธิบายว่า ถ้าเราเลือกพระพุทธศาสนาแต่ปราศจากสันติภาพ นั่นมิใช่พระพุทธศาสนา⁵⁷ เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นที่วัดปรัชญา ดิซ นัท ฮันห์ และหมู่บ้านพลัมได้แสดงการต่อต้านโดยปราศจากความรุนแรง ท่านเขียนจดหมายถึงพระภิกษุภิกษุณีที่วัดปรัชญา (ซึ่งต้องมาอาศัยวัดอื่นอยู่และสุดท้ายต้องกระจายไปตามหมู่บ้านพลัมที่ต่าง ๆ) ล้วนเป็นการยื่นหยัดและมั่นคงในวิถีแห่งการไม่ใช้ความรุนแรง ด้วยความหนักแน่นในธรรม⁵⁸ ในขณะที่เดียวกัน ผู้ปฏิบัติในหมู่บ้านพลัมในที่ต่าง ๆ ทั่วโลกได้ร่วมกันภาวนาถึงพระภิกษุภิกษุณีที่วัดปรัชญา รวมทั้งผู้ที่กระทำความรุนแรงด้วย มีการเดินเพื่อสันติภาพ (Peace Walk) เพื่อวัดปรัชญาในเมืองใหญ่ ๆ ทั่วโลก รวมทั้งได้มีการสร้าง

⁵⁶ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน <http://www.plumvillage.org/sangha-news/206-bat-nha-monastery-in-vietnam-completely-destroyed.html> ฝูงชนเหล่านั้นเป็นใคร ยังเป็นที่สงสัย จากเว็บไซต์ของหมู่บ้านพลัมกล่าวว่า ส่วนหนึ่งเป็นตำรวจนอกเครื่องแบบ (Plain-clothes police were known to be amongst the mob) ในขณะที่ทางการเวียดนามยอมไม่ยอมรับข้อกล่าวหานี้

⁵⁷ Berrigan, Daniel and Nhat Hanh, Thich, “Religion in the World from The Ralf is not the Shore” in **A Lifetime of Peace**, (New York : Marlow&Company, 2003), pp.47-48.

⁵⁸ อ่านจดหมายทั้งหมดได้ใน <http://www.plumvillage.org/letters-from-thay/240-the-indestructible-seed-of-awakening.html>

เว็บไซต์ www.helpBatNha.org เพื่อสร้างความเข้าใจและการสนับสนุนจากประชาคมโลก โดยสรุป “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ตามแนวทางของ ดิข นัท ฮันท์ นั้นเป็นการบูรณาการจากประสบการณ์ชีวิตทั้งในเชิงผลกระทบจากการเมืองและสังคม เช่น สงครามเวียดนาม และจากการถูกข่มเหงในหนทางของพระพุทธศาสนาหายาน เช่น แนวคิดโพธิสัตว์ ตลอดจน อุปายบารมีในการประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับบริบททางสังคม พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้นอาจไม่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับการเมืองเสมอไป ขึ้นอยู่กับความจำเป็นเร่งด่วนของปัญหาที่เกิดขึ้นกับโลกที่มีผลกระทบต่อสรรพชีวิตทั้งปวง ฐานการปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้นมีรากฐานมาจากการปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นเอง.

เอกสารอ้างอิง

ดิข นัท ฮันท์ เขียน. (๒๕๔๔). ไกรวรรณ สีดาฟอง แปล. **อาศรมกลางเมฆ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

_____. (๒๕๔๕). นุชจรีย์ ชลคุป แปล. **แผ่นดินหอม** บันทึกส่วนตัวของ ดิข นัท ฮันท์ (ปี ค.ศ. ๑๙๖๒-๑๙๖๖). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

_____. (๒๕๒๐). พจนา จันทรสันติ และชาญณรงค์ เมฆินทรางกูร แปล. **พุทธศาสนาในอนาคต**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

_____. (๒๕๔๕). ชีเรเดช อุทัยวิทยารัตน์ แปล. **ศานติในเรือนใจ**. (พิมพ์ครั้งที่ ๓), กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต). (๒๕๓๒). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต). (๒๕๔๐). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

Henry, Phil. (2006). **The Sociological Implications for Contemporary Buddhism in the United Kingdom : Socially Engaged Buddhism, a Case Study** “Journal of Buddhist Ethics” Volume 13.

Lait, Annabel. (2001). “The Heart of Practice”, **Thich Nhat Hanh : Essential Writings**, New York : Orbis Books.

Nhat Hanh, Thich. (2003). **A Lifetime of Peace**. New York : Marlow & Company.

_____. (2005). **Calming the Fearful Mind**. Berkeley : Parallax Press.

_____. (2004). **Freedom Wherever We Go**. Berkeley : Parallax Press.

_____. (2003). **Opening the Heart of the Cosmos : Insights on the Lotus Sutra**. Berkeley : Parallax Press.

_____. (1992). **The Diamond that Cuts through Illusion**. Berkeley : Parallax Press.

_____. (1992). **The Heart of the Buddha Teaching**. New York : Broadway Books.

_____. and Berrigan, Daniel. (2001). **The Raft Is Not the Shore**. New York : Orbis Books.

The editors of Tricycle. “Interbeing : An Interview with Thich Nhat Hanh”. (2003). **A Lifetime of Peace**, New York : Marlow & Company.

Thien-An, Thich. (1975). **Buddhism and Zen in Vietnam**. Tokyo : Charles E. Tuttle.